

Aluekehitys ja muuttoliike työssäkäyntialueiden näkökulmasta

Elli Heikkilä ja Sari Korkalainen

Tämä artikkeli tarkastelee alueellisia eroja Suomessa, työssäkäyntialueiden¹ mukaan. Kymmenen prosentin luokituksen mukaan Suomessa on 52 useamman kunnan muodostamaa työssäkäyntialuetta, sekä 172 luokituksen ulkopuolelle jäävää yksittäisen kunnan muodostamaa työssäkäyntialuetta. Aluksi artikkelissa paneudutaan työssäkäyntialueiden demografiseen kehitykseen, näiden kaikkien 224 työssäkäyntialueen kautta. Artikkelin lopussa luodaan katsaus työssäkäyntialueiden muuttoliikevirtoihin korkeasti koulutetun väestön näkökulmasta, ja tällöin tarkastellaan vain useamman kunnan muodostamia 52 työssäkäyntialuetta. Artikkelissa esiintyvät luvut perustuvat sekä Tilastokeskuksen tilastojulkaisujen pohjalta tehtyihin laskelmiin että Tilastokeskuksesta ostettuun työssäkäyntialueaineistoon.

Suomessa alueiden väliset erot, niin taloudelliset kuin väestölliset,

Dosentti, tutkimuspäällikkö Elli Heikkilä ja FM Sari Korkalainen tekevät Siirtolaisuusinstituutissa yhdessä tutkimusta yhteispohjoismaisen projektin "Economic Renewal and Demographic Change" -puitteissa. Projektin koordinaattorina on Tukholmassa toimiva NordRegio -tutkimuslaitos.

ovat huomattavia. Jopa 40 prosenttia Suomen väestöstä asuu Etelä-Suomen läänissä, vaikka alueen pinta-ala on alle 10 prosenttia koko maan pinta-alasta. Vuonna 2001 väestönkasvu oli voimakainta Oulun työssäkäyntialueella, jossa väestön määrä lisääntyi noin 2 prosenttia edelliseen vuoteen nähden. Myös Jyväskylän, Tampereen ja Helsingin työssäkäyntialueilla väestönkasvu oli merkittävää. Sen sijaan synkin väestönkehitysnäkymä vuonna 2001 oli Houtskarın ja Ullavan työssäkäyntialueilla, joissa väestön määrä väheni edellisvuodesta liki 5 prosenttia. Lisäksi kahdellatoista² työssäkäyntialueella väestö väheni merkittävästi, yli 3 prosenttia edellisestä vuodesta.

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna erot väestökehityksessä ovat vieläkin merkittävämpiä. Myös vuosien 1993 ja 2001 välillä väestön määrä lisääntyi eniten Oulun työssäkäyntialueella, jolloin väkiluvun kasvu oli yli 15 prosenttia. Vastaavasti samaan aikaan väestön määrä väheni jopa noin 20 prosenttia Rautavaaran, Sallan ja Kemijärven työssäkäyntialueilla. Arvioiden mukaan väestö lisääntyy vuoteen 2030 mennessä ainoastaan 24 työssäkäyntialueella, joista eniten, yli 20 prosenttia, Helsingin ja Pernajan työssäkäyntialueilla. Sen sijaan hy-

vin monella työssäkäyntialueella väestön ennustetaan vähenevän jopa yli 30 prosenttia, joista eniten Kuhmon (-37%) ja Nurmeksen (-34%) työssäkäyntialueilla.

Väkiluvun kehitykseen vaikuttava keskimääräinen kokonaissyntyvyysluku³ oli 1,73 vuonna 2000. Perinteisesti syntyvyys on ollut korkeampaa Pohjois-Suomessa, sekä Pohjois-Pohjanmaalla, jossa asuu paljon suurperheisiä lestadiolaisia. Vuonna 2000 kokonaissyntyvyysluku olikin kolmen paikkeilla Haapaveden, Kärsämäen, Pietarsaaren, Raahen, Sievin, Ylivieskan ja Oulun työssäkäyntialueilla. Muutos syntyneisytyydessä vuosien 1993 ja 2001 välillä oli negatiivinen suurimmalla osalla työssäkäyntialueista. Isoista, useamman kunnan muodostamista työssäkäyntialueista ainoastaan Oulun ja Salon syntyvyys kasvoi merkittävästi. Ajanjakson negatiivisin luonnollinen väestökehitys oli Kristiinankaupungin työssäkäyntialueella, jossa syntyvyys väheni lähes 44 prosenttia. Myös Kiteen ja Nurmeksen työssäkäyntialueilla syntyvyys väheni yli 30 prosenttia. Huomionarvoista on myös se seikka, että aikavälin aikana Alavuden, Kauhajoen, Kaskisen, Lapinlahden, Salon ja Vetelin työssäkäyntialueilla syntyvyys kääntyi negatiivisesta positiiviseksi.

Alueiden kehityseroja voidaan tarkastella myös väestön ikärakenteen kautta. Alueen työvoimamarkenteen tasapainoa tarkasteltaessa huomioidaan toisaalta alueen työmarkkinoille tulevan potentiaalisen ”uuden työvoiman” määrä, eli 20–24-vuotiaiden osuus, ja toisaalta työmarkkinoilta pian poistuvan ”vanhan työvoiman”, eli 60–64-vuotiaiden osuus. Tasapainoindeksi⁴ saadaan jakamalla potentiaalisen uuden työvoiman määrä vanhan työvoiman määrällä. Vuonna 2001 useamman kunnan muodostamista työssäkäyntialueista ikääntyminen oli suurinta Kemijärvellä, jossa tasapainoindeksi oli 56, kun taas työikäistä väestöä karttui eniten Oulun työssäkäyntialueella, jossa tasapainoindeksi oli 205. Yksittäisten kuntien muodostamilla työssäkäyntialueilla työvoiman ikääntyminen oli huomattavan suurta ja jopa 14 alueella tasapainoindeksi jäi alle 45. Kaikkein suurinta ikääntyminen oli Luhangan ja Rautavaaran työssäkäyntialueilla, joissa tasapainoindeksi oli vain 34. Kuten kuvasta 1 voidaan havaita, erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa on työvoiman saatavuusongelmia, kun taas suurissa kaupunkikeskuksissa nuoren työvoiman saatavuus on hyvä.

Luonnollisen väestönkehityksen lisäksi muuttoliikkeet vaikuttavat alue-eroihin. Taloudellisen tilanteen parannuttua 1990-luvun puolivälin jälkeen, muuttovirrat kääntyivät jälleen nousuun Suomessa. Vuonna 2001 kuntien välinen muutto oli korkeammalla kuin koskaan, kun lähes 282 000 muuttajaa vaihtoi asuinkuntaansa. Aikaväliä 1993–2001 tarkasteltaessa voidaan huomata, että Hämeenlin-

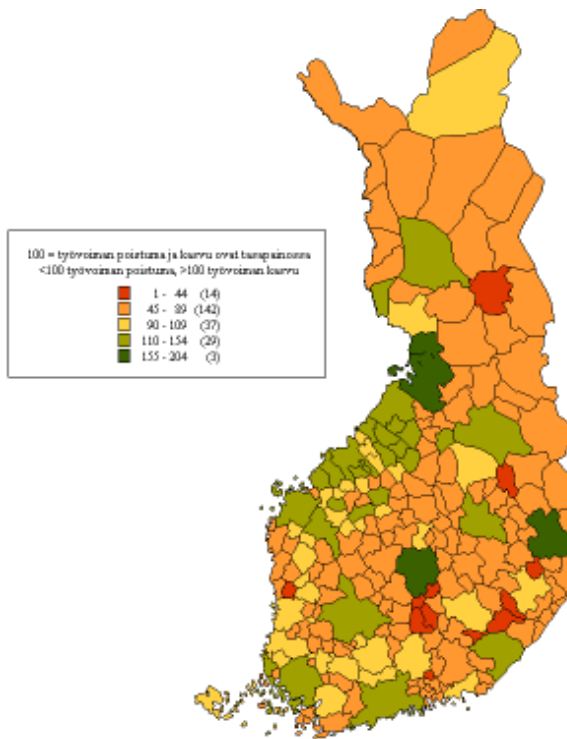
nan, Lahden, Lohjan, Loimaan ja Riihimäen työssäkäyntialueet ovat muuttuneet muuttotappiollisista alueista muuttovoittoisiksi. Mielenkiintoista muutoksessa on se, että edellä mainitut työssäkäyntialueet sijaitsevat Helsinki–Tampere–Turku -kolmion ympäristössä. Sen sijaan itäinen ja pohjoinen Suomi ovat jo pitkään olleet ja ovat yhä muuttotappiollisia alueita, joille on tyypillistä erityisesti nuorten poismuutto. Kuntien välisissä muuttoliikkeissä aktiivisin ikäryhmä onkin 15–24-vuotiaat, joita on yli kolmannes muuttajista.

Työssäkäyntialueet voidaan jaotella neljään ryhmään luonnollisen väestönkehityksen ja kuntien välisen nettomuuton perusteella: 1) syntyvyyden enemmisyys ja positiivinen nettomuutto, 2) syntyvyyden enemmisyys ja negatiivinen nettomuutto, 3) syntyvyyden vähemmisyys ja positiivinen nettomuutto ja 4) syntyvyyden vähemmisyys ja negatiivinen nettomuutto. Näistä neljättä ryhmää voidaan pitää alueena, jolla on synkin tulevaisuus väestönkehityksen kannalta. Vuonna 2001 suurin osa, eli 67 prosenttia, työssäkäyntialueista kuului juuri neljänteen ryhmään. Erityisesti ongelma koskettaa itäisen ja pohjoisen Suomen työssäkäyntialueita (ks. kuva 2). Huomattavaa on, että kun muuttoliikkeisiin lasketaan mukaan maahanmuutto, niin työssäkäyntialueista Kaustinen, Lappeenranta, Mäntyharju, Tammisaari ja Vaasa muuttuvatkin negatiivisista nettomuuton alueista positiivisen muuttotaseen alueiksi. Lappeenrannan ja Tammisaaren työssäkäyntialueilla maahanmuutto muuttaa jopa negatiivisen väestönlisäyksen (syntyvyyden vähemmisyys ja kuntien välinen

muuttotappio) positiiviseksi; tällöin voidaankin sanoa, että maahanmuuton merkitys on väestönkehityksen kannalta keskeinen.

Miksi muuttovirrat sitten suuntautuvat niin voimakkaasti pohjoisesta etelään? Vuonna 2001 yli 30 prosenttia maamme työpaikoista sijaitsi Helsingin työssäkäyntialueella. Merkittäviä työllistäjiä olivat myös Tampereen ja Turun työssäkäyntialueet. Sen sijaan heikoin työllisyystilanne vuonna 2001 oli Enontekiön, Sallan, Savukosken ja Suomussalmen työssäkäyntialueilla, joissa työttömyys ylitti huikeat 30 prosenttia. Useamman kunnan muodostamista työssäkäyntialueista eniten työttömyyttä oli Kajaanin, Kemijärven, Kemin ja Nurmeksen työssäkäyntialueilla, joissa työvoimasta yli 20 prosenttia oli työttömänä. Työttömyys onkin yksi raskaimmin itäistä ja pohjoista Suomea koettelevista ilmiöistä. Jos vielä tarkastellaan muutosta työpaikkojen määrässä lamavuodesta 1993 vuoteen 2001, niin voidaan osoittaa todella synkkiä talouskehityksen työssäkäyntialueita: jopa 42 prosentilla työssäkäyntialueista työpaikkojen määrä on vähentynyt entisestään, alle lamavuosien määrän (ks. kuva 3). Eniten työpaikkojen määrä vähentyi ajanjakson aikana Luhangan työssäkäyntialueella, jossa työpaikkoja vuonna 2001 oli liki 30 prosenttia vähemmän kuin vuonna 1993. Useamman kunnan muodostamista isommista työssäkäyntialueista eniten työpaikkoja menettivät Nurmeksen ja Kemijärven työssäkäyntialueet, joissa määrä vähentyi noin 10 prosenttia.

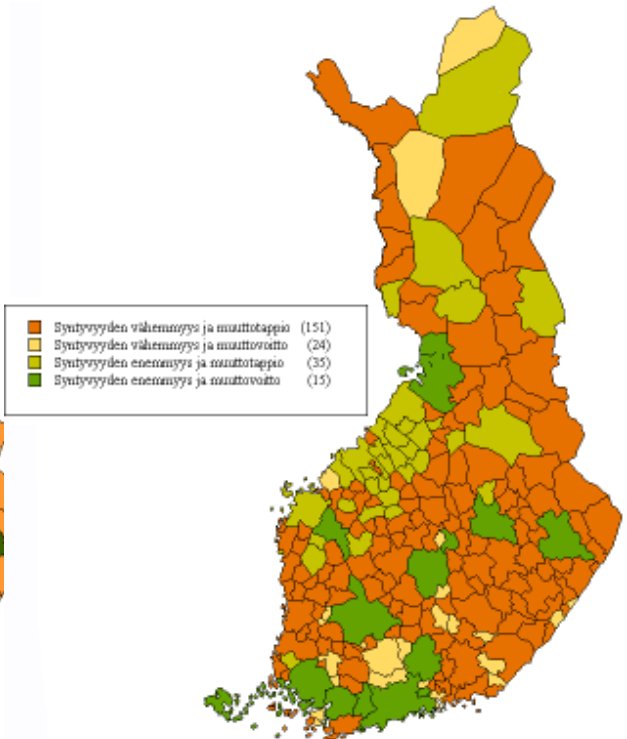
Jos tarkastellaan vuonna 1999 kunnasta toiseen muuttaneiden työikäisten työllisyystilannetta

Kuva 1. Potentiaalisen työvoiman kasvu (20–24-vuotiaat) verrattuna potentiaaliseen työvoiman poistumaan (60–64-vuotiaat) työssäkäyntialueittain Suomessa vuonna 2001.

koko Suomen osalta, huomataan kuitenkin, että muuttaneista yli puolet oli työllisiä ja vain 14 prosenttia oli työttömiä. Lisäksi 34 prosenttia muuttaneista ei kuulunut työvoimaan ja heistä suurin osa oli opiskelijoita. Sen sijaan muuton myötä lähes 40 prosenttia työttömistä oli työllistynyt seuraavana vuonna. Alueellisilla eroilla on tässäkin merkitystä, sillä jos esimerkiksi otetaan Kemijärven työssäkäyntialue, jossa työllisyystilanne on erityisen heikko, oli vuonna 1999 alueelta poismuuttavista miehistä lähes 27 prosenttia ja naisista 19 prosenttia työttömiä. Muuttoa seuranneena vuonna yli 60 prosenttia näistä miehistä ja 52 prosenttia naisista oli työllistynyt muuttokohdealueella.

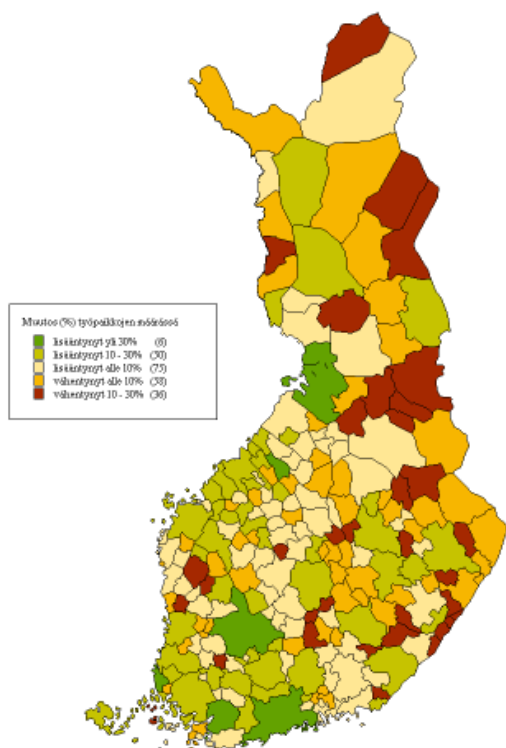
Merkityksellistä on tarkastella myös muuttajien ominaisuuksia, kuten koulutustaustaa, sillä lähtö- ja tulomuuton erotuksena syntyvällä tietotaitovajeella tai -kasvulla on merkitystä alueellisen kehityksen suuntiin (ks. kuva 4). Esimerkiksi aikaisemmin mainittujen, vuosien 1993–2001 välillä muuttovoitoisten, Hämeenlinnan, Lahden, Lohjan, Loimaan ja Riihimäen työssäkäyntialueille muuttaneiden ja alueilta poismuuttaneiden henkilöiden koulutustaustaa tarkasteltaessa voidaan havaita, että vuonna 1999 alueet houkuttelivat korkeasteen koulutuksen saaneita. Näistä erityisesti Lohjan työssäkäyntialue kasvatti korkeasti koulutettujen osuutta suhteessa alueella jo asuviin korkeasti koulutet-

Kuva 2. Syntyvyys ja kuntien välinen nettomuutto työssäkäyntialueittain vuonna 2001.

tuihin, joiden määrä kasvoi liki 3 prosenttia. Muita korkeasti koulutetun väestön osuutta merkittävästi kasvattaneita työssäkäyntialueita olivat Oulu, Salo ja Tammi-saari. Sen sijaan korkeasti koulutettu väestö väheni huomattavasti Raahen, Nurmeksen, Pieksämäen, Äänekosken, Kankaanpään ja Kristiinankaupungin työssäkäyntialueilla. Yllättävä havainto vuoden 1999 työssäkäyntiaineistossa oli se, että myös yliopistokaupunkina tunnetut Joensuun, Rovaniemen ja Turun työssäkäyntialueet menettivät korkeasti koulutettua väestöä. Näistä erityisesti Rovaniemi oli korkeasteen tietotaidon menettäjiä.

Työministeriön (2003) mukaan työvoiman saatavuusongelmat tu-

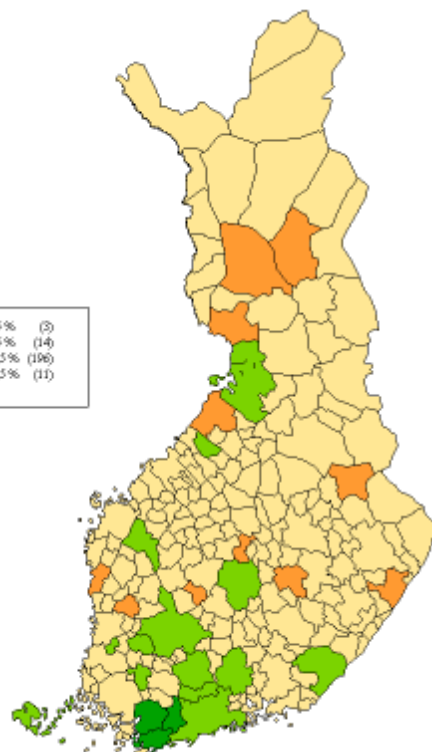
Kuva 3. Työpaikkojen määrän kasvu työssäkäyntialueittain vuodesta 1993 vuoteen 2001.

levat työvoiman poistuman seurauksena leviämään koko maahan ja myös haja-asutusalueille. Ikärakenteeltaan vanhimmiksi muuttuvat perinteiset muuttotappioalueet. Uuttamaata lukuun ottamatta alle 65-vuotiaiden määrä vähenee vuoteen 2030 mennessä kaikissa maakunnissa ja yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa. Maakuntien sisällä kehitys on hyvin erilaista, jolloin keskuseuduilla kehitys on suotuisinta. Työvoiman saatavuusongelman ratkaisemiseksi on työministeriön mukaan tärkeintä hyödyntää kotimaiset työvoimaresurssit entistä paremmin. Lisäksi tarvitaan osaavia ulkomaisia työntekijöitä, joista Suomi kilpailee muiden maiden kanssa. Oleellista on myös, että maassa jo olevien maa-

hanmuuttajien työpanosta hyödynnetään nykyistä enemmän.

Viitteet

- 1 Työssäkäyntialueeseen kuuluvat ne kunnat, joiden työvoimasta vähintään 10 % käy työssä työssäkäyntialueen keskukessa.
- 2 Hyrynsalmi, Kannonkoski, Kemijärvi, Lestijärvi, Pello, Puolanka, Rautavaara, Rääkkylä, Salla, Siikainen, Tuupovaara, Värsilä.
- 3 Ikäryhmittäisten hedelmällisyyslukujen summa eli äideille syntyvien lasten keskimäärä.
- 4 Kun työmarkkinoille saapuva ”uusi työvoima” ja poistuva

Kuva 4. Korkeasti koulutetun väestön nettomuutto työssäkäyntialueelle vuonna 2000 suhteessa alueella asuviin korkeasti koulutettuihin vuonna 1999. Yksittäisten kuntien muodostamat työssäkäyntialueet (172 kuntaa) muodostavat tässä oman aineistollisen kokonaisuuden, jonka keskiarvo on -1,17 %.

”vanha työvoima” ovat tasapainossa, indeksi on 100. Kun työvoimaa menetetään, indeksi on alle 100, ja kun työvoiman määrä kasvaa, indeksi on yli 100.

Lähteet

- Tilastokeskus (2002). Väestörakenne 2001. 174 p. Väestö 2002:6, Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2003). Muuttoliikeaineisto. Tilastokeskus, Helsinki.
- Työministeriö (2003). Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu 320. 57 s.